

МІТА.

Въ своїй хаті, своя правда,
И сила, и воля!

Т. Шевченко.

№ 13.

Львівъ, дня 31-го Серпня, 1865.

ПИТАННЄ ГАЛИЦЬКЕ.

Государственне питанне Австрії, розвязка которого уставою зъ дня 26-го Лютого 1861 зупинилася, є тимъ труднійше, що воно стоить въ тісній звязі зъ многими питаннями спеціально-краєвими, и що ёго щаслива розвязка залежить відъ справедливого залагодження тихъ послідніхъ. Положимъ, що державнимъ мужамъ Австрії повелось би заоктроювати таку уставу, котора для государства зъ иншимъ органичнимъ складомъ найкращою показалась би, для Австрії буде вона завсїди не практична, скоро не буде основана на справедливихъ бажанняхъ її складовихъ частей, а ті суть дуже розмаїті. Братись до розвязки державного питання не розвязуючи заразомъ питання краєві, значить будувати безъ підвалинь.

Питання краєві, которихъ розвязка є конечнимъ умовиємъ щасливої розвязки питання державного, вирости въ Австрії тимъ способомъ, що де-які краї, якъ н. п. краї корони чеської, або внутрішно-австрійські, порозлучовано зъ нарушеннємъ їхъ природно-историчнїї звязи, другі же, якъ н. п. королевство Галичину, зложено въ одну область зъ двохъ краївъ, руського й польского, зъ нарушеннємъ їхъ природно-историчнїїхъ правъ, т. є. не оставляючи їмъ навіть стїлько самостайности, скїлько їмъ на підставі політичнїїго status quo передъ прилученнємъ до австрійського государства правно належитця. Очевидно, що такі противо-правні композиції и декомпозиції краївъ причинилися до запутання крає-

вихъ інтересівъ, а хочачи тимъ посліднімъ на правду догодити, то не випадає инакше, якъ тільки впять їхъ розпутати, т. є. розлучені злучити, а з'єдначені роз'єдинити — одно и друге въ такій мірі, якъ с'єго историчне право и природні інтереси тихъ краївъ жадають. Доки се не сталося, то тяжко, щобъ и найлиберальнїша, хоть би и зъ жовтневого диплому прямо впливаюча, устава справедливі бажання всіхъ краївъ и народівъ государства по-рівну задоволити могла. Автономичній принципъ, хоть би на найобширнїшій підставі проведений, не принісь би для краївъ, позбавленихъ своєї исторично-політичнїї звязи, властивої зъ того принципа впливаючої користи, для тихъ же, кторихъ, замість оставлення імъ исторично-політичнїї звязи, ущасливлено ажъ з'єдначеннємъ въ одну провінцію, принісь би вінъ тільки односторонну користь, т. є. задоволенне одного народу съ кривою другого. Автономія була би въ сїмъ посліднімъ случаю нічимъ иншимъ, якъ тільки перенесеннємъ централизаційного привилея зъ однихъ на другихъ, бо де народи на рівнїмъ ступеню не стоять у взгляді материяльнимъ и интелектуальнимъ, тамъ при вспільній автономії для убожшого и простійшого невеликий спасибігъ, особливе тоді, коли свічнїший и богатшій на ёго житте завізьметця. Основность сего мнїня въ дальшїмъ тоці об'яснимо, розбираючи спеціально питанне галицьке, а теперъ заявляємо категорично наше переконанне, що розвязка державо-правного питання Австрії тільки тоді щасливо и тревало рішена бути може, коли за-разомъ спеціальні питання краєві, т. є. їхъ взаїмний стосунокъ на засаді реституції державо-правнихъ групъ, ведля справедливихъ жадобъ интересованихъ народівъ залагоджені будуть.

Міжъ тими спеціальними питаннями краєвими займає одно зъ першихъ місць питанне галицьке, а мимо того є воно найбільше зо всіхъ занедбане. Истою того питання, якъ и въ усіхъ майже спеціально-краєвихъ питанняхъ австрійського государства, є діло територяльне, єь тою тільки різницею, що де-які краї, будучи неприродно роз'єдинені, прямують до з'єдначення въ такій мірі, яка спеціальнимъ їхъ інтересамъ найлучше сприяє, н. п. унія Трєєдиного Королєства, краївъ внутрішпо-австрійськихъ и краївъ Чеської корони, а Галичина, именно же галицька Русь, з'єдначена въ одну провінцію зъ областю польскою, передовсімъ стараєтця увольнитися изъ тихъ неприроднихъ и противо-правнихъ

путь, въ якихъ вона находитьця нині, або инакше сказавши, галицька Русь противитьця унификації зъ краємъ польскимъ власне тому, щобъ потімъ условна унія тихъ краївъ, въ цілі взаїмного забезпечення обширної автономії тихже, тимъ легше до skutку прийшла.

Отже показується, що головнимъ умовиємъ до розвязки галицького питання є територіяльна декомпозиція. Знаємо добре, що вже сего посліднього слова достаточо, щобъ заступники деякихъ славянськихъ народностей одъ насъ одвернулися, именно же тихъ народностей, которі власне одъ тої, до найдальшихъ границъ посуненої и всяку исторично-правну и природню звязъ поєдинчихъ краївъ зриваючої, декомпозиції такъ много утерпіли и ще й досі терплять. Признаючи вповні всю шкодливість декомпозицій народніхъ и політичнихъ въ тихъ випадкахъ, де инша потреба таковихъ не заходить, якъ хиба тільки найбільша вигода въ правленню, котора тому и приняла засаду *divide et impera*, не можемо однакже не добачати, що декомпозиції територіяльні приносять иноді такий самий пожитокъ, якъ въ попереднімъ случаю принесла би власне реституція унії. Се є річ неоспорима, що державні мужі, люблячі передовсімъ якъ найбільшу вигоду въ правленню, уміють иноді осягнути skutокъ виражений въ повищій засаді (*divide et impera*) способомъ зовсімъ противнимъ, т. є. хочаки кого съ кимъ порізнити, лучать їхъ обохъ до купи, а то одного на-силу зъ другимъ, котрий сему и дуже радъ. Треба, здається, занадто підселиватимъ бути, що-бъ не добачити, що сей послідній случай заходить власне въ унификації руської області зъ областю польскою въ одинъ край коронний, котрий якби на глумъ називається Королевствомъ Галицько - Володимирськимъ (отже королєвствомъ руськимъ) а властиве бувъ тільки доменою народности польскої, и дальше такою оставсь би, коли-бъ для тої штучно утвореної територіяльної єдности дана була одна вєспільна автономія зъ більшостию польскою въ репрезентації краєвій.

Не можна перечити, що въ певнімъ случаю можна би обійтиса безъ поділу територіяльного, а мимо того упорядковати взаїмні стосунки обоїхъ народностей Галичини въ її нинішнімъ] об'ємі такимъ побитомъ, щобъ оба народи зъ того свою користь мали. Се могло би именно наступити тоді, якби оба народи, руський и польский, находилися нині на однакімъ ступеню розвитку интелектуального и матеріяльного битю. Рівні сили не стають ніколи до борби, тому що побіда въ такімъ случаю не дає ніколи на передъ облічитиса,

а найчастіше буває нерішена, и кінчитця хиба тільки взаїмнимъ обезсиленнємъ. Но такий случай рідко подибутця въ діянняхъ народівъ, тому и не дивно, що и межи народностію руською и польскою, якъ вони представляютьця въ нинішній унифікованій Галичині, о рівнихъ силахъ и мови бути не може. Поляки стоять вище одъ Русинівъ своїмъ інтелектуальнимъ розвитємъ и матеріальнимъ битомъ. Се є вже такъ велика сила, що кількасоть тисячей Поляківъ, живуючихъ въ восточній Галичині, можуть на сміло мірятися зъ мільонами Русинівъ того-жъ краю, и такимъ побитомъ забезпечити въ німъ на довгі віки существованне своєї народности міжъ народомъ руськимъ. Правда, що якъ би Русини восточної Галичини при своїй нумеричній більшості стояли также на рівнімъ ступеню умственного розвитку и матеріального биту зъ мешкаючими на руській землі Поляками, тоді для тої польскої меншости не можна-бъ ворожити довгої будущности. Але на щастє нашихъ обивателівъ польскихъ такъ воно не єсть, и хотъ би вони навіть побачились ізолованими одъ маси свого народу, живучого на своїй власній території, міжъ нумеричнею більшостію Русинівъ, то все таки не потребують вони обавлятися о екзистенцію своєї народнєї индивидуальности, маючи гваранцію для неї въ своїй теперішній вищости інтелектуальній и матеріальній, котора дає їмъ силу, рівну силі більшості нумеричнєї. По відлученню польскої области відъ Галичини не потребувавъ би и руський народъ журитись о свою будущину, бо не маючи потреби ставати до борби съ противникомъ не слабшимъ одъ себе, уживъ би силъ своїхъ до внутрєнного розвитку, которе єдино є гваранцією найпевнїйшої екзистенції народнєї. Инакша річъ тоді, якби уніфікація области польскої єъ краємъ руськимъ и дальше тревати мала, бо тоді Поляки, живучі на Русі, маючи до розпорядимости и силу нумеричню, стались би сильнїйшими одъ Русинівъ: польска народность, котора нині вже досить значно на Русі репрезентуетця, більшала-бъ чимъ-разъ дужче, рекрутуючися зъ народности руської, нижчої нині просвітою и убожшою матеріальнимъ битомъ. Хотъ тєє рекрутованне Поляківъ зъ поміжъ Русинівъ може й не осягнуло би, при нинішнімъ розбудженню народнєго духа въ Русинахъ, такъ застрашаючихъ результатівъ, якъ отсе діялося въ теченню послїднєго столїття, именно, відъ коли галицька Русь прийшла підъ панованне Австрії, то все таки результати були-бъ досить значні. За доказъ послужить намъ періодъ баховського режиму, екзекутованого въ Галичині графомъ Голуховськимъ, о

которимъ Німці говорили, що вінъ бувъ „ein polnisches Königlein.“ Въ ту отже пору розширився языкъ польскій въ руській Галичині по такихъ навіть місцяхъ, де впередь ніхто розмови въ тімъ язиці и не чувавъ, хіба що може який одинокий, знаючий по-польски, монологами забавлялись хотівъ би. Ажъ съ повітовими и податковими урядами нахлинула польска народность въ ті скромні містечка, а єдиними досі репрезентантами тої народности суть — урядники. Міжъ тими урядниками було звичайне и по кілька такихъ, которі просто изъ западної Галичини походили, и зъ руськимъ чоловікомъ не-то-що розмовитись але навіть порозумітись не уміли. Мимоходомъ сказавши, жителі польского краю, хоть вони и Славяне, то все таки нашу руську мову не знаходять такъ зрозумілого для себе, якъ отсе вона Полякамъ живучимъ на нащій землі, которимъ ся мова зъ щоденного слуху знакома, въ такій мірі зрозумілою здаєтця, що вони на тій підставі готові їй навіть одмовити її диялектичну славянську самостайность, и називають її иноді нарчіємъ польскимъ. Такихъ урядниківъ и судей насіяно въ краю нашімъ въ ту пору, коли инші краї на германизацію жалувалися, и міжъ-тимъ, якъ нашихъ родимцівъ на урядниківъ и судей до западної Галичини висилано! Такимъ побитомъ можна було заимпровизувати польску народность въ тихъ місцяхъ, де її до недавна и не бувало! А хто-жъ теперъ Русинамъ заручить, що польска більшость, управляючи краємъ руськимъ, не знайшла би способівъ до енергичнішого перепровадженя колонизації, ніжъ отсе одному краєвому шефові повелось? Унифікація краю руського съ польскимъ була би для Поляківъ при їхъ звіснихъ и досі непокиненихъ гегемоничнихъ тенденціяхъ такою покусою, котерій вони, маючи власть въ рукахъ, ніякимъ світомъ опертися не здужали-бъ. Объ сімъ ми не тільки самі переконані, але можемо навіть тихъ, которі противної гадки були би, ажъ до евиденції переконати. Изъ повище виложеного показуєтця ясно, що о рівносильності обохъ народівъ, руського и польского, котора єдинимъ умовиємъ до щасливого упорядковання взаїмнихъ стосунківъ заявляєтця, тільки після поділу Галичини на дві окремішні исторично-політичні а заразомъ и народні території, мова бути може, въ противнімъ же случаю, т. є. при дальшій унифікації, Русинамъ остаєтця тільки виглядъ на довгу, утомляючу борбу, до которой Поляки, яко сильніша сторона, въ надії побіди, причину подати мусять. Русини, роблячи ужитокъ зъ прислужаючого їмъ историчнєго

права, жадають поділу Галичини тільки задля зрівноваження силъ обоіхъ народностей, черезъ которе Поляки нічого изъ справедливихъ своїхъ жаданий не втеряють, а на відворотъ оба народи, черезъ упорядкованне взаімихъ стосунківъ, зъ часомъ дуже много зискати можуть.

Заходить теперъ питанне, чи не могли би Русини навіть при нерівнихъ силахъ, т. є. безъ поділу Галичини, старатися о упорядкованне стосунківъ межи народностию польскою и руською? Се питанне ставляємо особливе тому, понеже славянські федералісти, зъ причинъ намъ зовсімъ понятнихъ, о которихъ нижче поговоримо, не конче радо двлятця на прямовання Русинівъ, маючі на цілі поділь Галичини. Тутъ мусимо одповісти, що навіть и въ такімъ випадці межинародне вирівнанне могло би бути підъ однимъ умовиємъ якъ-небудь можливе. Тимъ умовиємъ уважаємо именно те, якби Поляки, коли вже не зъ братно-славянської справедливости, то по крайній мірі зо взгляду на важность щасливої розвязки загального державо-правного питання Австрії, именно на зуповне поконанне централістичнѣго принципа въ ёго обоіхъ формахъ (уницістичній и дуалістичній) а введенне натомість засади федеративної, поставили таку політичну програму, котора подавала би хоть скільки-небудь гваранції для свободного розвою найживотнійшихъ справъ руської народности. Но тутъ заходить той сукъ, що Поляки такої програми до нинішнѣго дня не поставили, а тую загальну програму, яку въ найновіішіймъ часі публицистичні органи польскі розвинули, Русини жадною мірою прийняту не можуть. Помянута програма є такъ загальна, такъ недостаточна, що навіть инші федералістичні органи не-то-що не осміялися її Русинамъ до прийнятия препоручати, але де-які завзивали навіть Поляківъ до виразного сформування такої програми, котору би всі жителі краю (отже не тільки Поляки але и Русини) прийняти могли. Сей фактъ сконстатувавъ навіть одинъ польскій органъ, „*Hasło*,” одзиваючись на замітки дневниківъ чеськихъ зъ маленькимъ коментаромъ до загальної польскої програми.

И яка-жъ є отся польска програма? Ото підчасъ посліднѣї министерської кризи и въ початкахъ нового министерства вівісили всі органи польскі въ Галичині адресу польскихъ обивателівъ зъ дня 31. Грудня 1860 р., яко програму желаний всего краю, которимъ нове министерство догодути повинно, додаючи до того

менше або більше яснійші коментарі, которі однакже тої програми ближче не пояснили, ані на стільки не змінили, щоб хоть скільки-небудь більше обивателів краю її прийняти могли, окрім хіба тихъ самихъ, одъ которихъ ся адреса первоначально походила. Помянутий актъ є Русинамъ добре знакомий, и, звісна річъ, не вмщає въ собі ніякої споминки о Русинахъ, якъ о народі, которому Поляки готові признати рівноправність; вінъ є для Русинівъ нічимъ. Не диво отже, що Русини въ свою пору до тої адреси не призналися, но зъ иншою одъ имя руського народу въ Галичині виступили, а понеже стосунки межи Русинами и Поляками черезъ кілька літъ не змінилися, зъ другої же сторони нова программа польска опираєтця тільки на консеквенціяхъ зъ тої адреси чисто впливаючихъ, отже и для Русинівъ не змінилася неможєбність принятта тої же. Ся послідня околичность є зовсімъ ясна и другимъ славянськимъ федералистамъ.

Якъ нині річи стоять, то ясно бачимо, що Поляки одноголосно держатця помянутої адреси въ цілості и у всіхъ її консеквенціяхъ; всі дзєвники польскі прийняли її за свою програму. Теє розтягаєтця такъ далеко, що поєдинчі органи повставали противъ другихъ, коли сі послідні осміялися додати який-небудь коментаръ, щобъ тую же для Русинівъ трохи приємнішою зробити, не зъ иншої причини, тільки зъ обави, щобъ у той коментаръ не вслизнулася яка-небудь концессія для руського народу, противна истоті и духові адреси. Такъ именно, коли „Przegląd“ зачавъ розвивати свою федералистичню програму, (котора, мимоходомъ сказавши, признає вужчу государственну раду) и зъ-гори заповівъ, що вона буде подрєбнішимъ розвитємъ адреси зъ дня 31. Грудня, яко недостаточної, бо дуже загальної, „Gazeta Narodowa“, для которі ся адреса достаточно виразною здавалася, щобъ її безъ всякого коментара яко програму всего краю новому министерству до узгляднення поручити, повстала заразъ противъ незваного коментатора, не дожидаючи навіть, доки той свою програму въ-повні не виложить, називаючи инше формулюванне річию лишнією. Міжъ-тимъ обави „Gazety Narodow-oi“ показалася тежъ лишня, бо „Przegląd“ остався вірний консеквенціямъ впливаючимъ зъ грудневої адреси, признаючи въ третімъ артикулі своїмъ для Галичини тільки одинъ красвий язикъ: розумієтця, польскій, за що и достався єму упрєкъ відъ иншихъ федералистичніхъ славянськихъ органівъ, обстаючихъ за рівноуправненємъ Русинівъ.

Коли пізнійше „Hasło“, одговорюючись дневникамъ чеськимъ за неточность польської програми, коментувало туюже конечно-стю проведення повної рівноправности обоіхъ народностей, польської и руської, тоді зновъ „Przegląd“ повставъ на „Hasło“, обвиняючи ёго о неконсеквенцію. — Зъ усього показується, що польські органи одностайно держатця грудневої адреси, котрої Русини прийняти не можуть, и що вони, мимо инодішніхъ, зовсімъ случайнихъ або тільки околичностевихъ, експекторяцій въ користь руської народности, пильно вистерігаютьця, въ політичній програмі своїй або въ якій небудь обовязуючій формі, означити ближче міру концессій, котору вони готові були-бъ руському народові зділати. Дальше показується, що органи, будучі вирезомъ опинії польської, не заявили тую братно-славянську справедливостъ, котору ми ставимо яко головний варунокъ можливого упорядковання взаі-мнихъ межинароднічъ стосунківъ въ тімъ случаю, коли-бъ такове и безъ поділу територіяльного пробовати можна.

(Конецъ буде.)

Зъ життя віденськихъ Русинівъ.

I.

„Бодай тихъ Віденчуківъ мара взяла! Якихъ то вони москвофилськихъ мрій до насъ не понавозили, що годі й очиститись відъ їхнього авторитетського болота!“ Такъ то до недавна не одинъ щирій народовець відказувавъ на тутешніхъ академиківъ, та — нема що казати — й не безъ причини.

Були и суть ще такъ необачні молодці, що нині рідної мови цураютьця, та передъ надъ-невськимъ кумиромъ поклони бьють, хоть давнійше въ їхъ серцю щира любовъ до рідної неньки палала! И відки-жъ отся нещаслива зміна?...

Коли ваша воля та й охота, то прошу, послушайте. Було се 1859. р. якъ уперший разъ завітавъ я у наддунайську столицю, та вже-жъ не въ иншій цілі. якъ у тій, щобъ самому прислухуватись мудримъ наукамъ славнихъ тутешніхъ ученихъ. Немало я зачудувався, учувши по разъ первий учене и мудре слово великого Миклосича. Якъ ясний и чистий здрій Славутиці, плила ёго вчена річъ, а зъ кожного мудро обдуманого слова промовляла невідома красаота и сила велитського духа, ясного якъ сонце. Такъ

великий муж, якъ Миклосичъ, не бавитця въ такі обманчиві и підступні лже-идеї, якъ панрусизмъ, а ёго наука не крилася и не криетця въ авторитетські тайни або софистерські поваги, по цілому світу знакома зъ своєї ясности и правдивости. Отже-жъ у него руські необачні мододці не могли вивчитися погубного москвофилства. Се насіннечко хто инший сіє, а хто се той химерний сівачъ — стрівайте — заразъ роскажу.

Упередъ згадаю про тогдишніхъ Русинівъ, шо у Відні жили, и шо вони були для народнёго діла, бо такимъ побитомъ не одна нодія, шо до теперъ неначе загадкою здаетця, виясніє, особливе утримовання де-якихъ панрусівъ, буцімъ то вони самі путемъ науки до того переконаннн прийшли: шо Русь а Москва — то одинъ народъ, отже треба намъ мати й одну літературу.

Семинарського ректора місце займавъ ового року св. п. Николай Нодь, вправді родомъ зъ угорської землі, але ширій та сердешний народовець, якихъ нині ледве й придиблешъ у закарпатській Русі. Літерацькі ёго твори найліпше доказують, якъ широ вінъ любивъ свою рідну мову (по закарпатському говору), хоть зъ другої сторони приходять у нихъ и сліди церковщини, звичайне якъ у заранню літерацького життя та й у тихъ людей, шо не могли ще познакомитися зъ усею красою и зъ усіми скарбами живого народнёго язика, а въ найширшій волі все за народне держать, шо въ спадщині відъ батьківъ своїхъ отримали, не вникаючи глубше въ тее, чи воно справді рідне, чи воно чистий плодъ свого народу. — Вицеректоромъ у ту пору бувъ нинішній В. Пресов. Архиепископъ Назиянзенський, О. Сембратовичъ; но сей мужъ ніколи руськими літературними творами не займався и про те ніякимъ діломъ свою думку шо-до народнёї мови не виявивъ. — За те заступавъ панрусичню идею тогдишній докторандъ богословия и префектъ семинарський, п. Ипполитъ Криницький. Було, увійти до ёго мешкання, то стіни скрізь золотомъ блестіли, бо гарну мавъ бібліотеку, а книжки якъ найкраще оправлені, — по більшій часті московські.

Отже-жъ то сей отецъ духовний достарчувавъ алюмнамъ чимало тихъ такъ званихъ „руссіихъ“ книжокъ, ба навіть и руські попи перемиської епархії не одну московську книжку діставали відъ него. Та й видно, шо не марно сіявъ, бо народовцівъ у віденській семинарії тогди дуже мало, либонъ чи не пять усіхъ, було, а дописі до „Слова“ зъ западної руської диєцезії въ Галичині — вправді пізнійшого часу — вже ажъ занадто панрусичнёго духа заявляли. Діялось воно и неконче скрито, але ніхто не зважавъ на тее. Ректоръ небіжчикъ за слабій чоловікъ бувъ, та й за благий, — не знавъ сему зарадити, а бідні народовці, якъ могли, такъ и зъ омоскаленими товаришами боролися: брати противъ братівъ, сини одної и тої же безта-

ляпою матери!... Отъ якого зерна посіяно; авже-жъ не боже воно, а того, що не при людяхъ згадувати...

Угорські питомці, отъ якби й нині, безъ вїмки, чванилися, що вони правдиві Русси (назва Русини здавалися їмъ яко зляшене и простацьке або хахолське прїзвище), а говорили такою чудною мовою, що годі й зрозуміти. Бачите, незвичайні карієри „въ образованномъ книжномъ языкѣ“ поробили, а межи собою таки по мадярськи шваркотіли, неначе справдешні Гунивѣ унуки. Для цікавості згадаю про те, на що вони у своїй ніби-то „русской“ мові найбільшу вагу кладуть. Ото въ 7-мъ припадці одинокого числа не змінюють гортаннихъ к, г, х, на ц, з и с, та все говорять н. п. въ рукѣ, на ногѣ, и т. д.; а другий ступень зрівняння кіпчать на = те, н. п. болѣе, краснѣе, и т. д. Така то въ нихъ руська народна мова!... Я-бъ и не згадувавъ про нихъ, якби вони не причинялися найбільше до пропаговання панрусизму, черезъ що тутешня семинарія не мало терпить. Пізніше, де буде мова о Обществі св. Кирила и Методія, не одна подія пояснішає, особливе, чому воно набрало ціхи московської.

Хоть тоді, якъ бачите, народовцямъ скучно було, то таки слаба вправді числомъ по духомъ сильна горстка народня не спала, але, якъ могла, працювала. Завязалося літерацьке обчество, а статути того же підписавъ св. п. Нодь. О тімъ обществі нині мало хто й знає, а я тому про него згадую, бо при тій спосібності кождий переконаєтця, що вже тоді москвофиламъ о тее найбільше ходило, щоби всяке народне діло нівечити.

Зъ початку працювали ми тихо и мирно, та зъ часомъ певно и хїсна дїждались би, коли-бъ не отся, розумна впрочімъ, але нещаслива, гадка: наше обчество скільки можъ розширити. Мій колежанинъ, д-ръ Крижановський, не мало на мене сердився, що я загадавъ и де-якихъ галицькихъ панруссівъ до сего обчества прийняти (тоді вінъ бувъ великий народовецъ, а я не знавъ ще такъ добре москвофілівъ, якъ нині); но я, вразъ изъ другими товаришами, прийняли кількохъ книжниківъ. Перше наше засіданне минуло щасливо, и я гадавъ уже, що Богъ ласкавъ и навернутця ломоносовці; ажъ ось на другімъ засіданню показалося, що ми огнемъ рїдну стрїху відкрили. Коли-бъ и не згадувать про таке нещасливе діло! Ймився огонь та нечиста полонїнь и де-якихъ слабодушнихъ народовцівъ переймїяла, наша громада розпалася а румовище колишнїї праці — то овий альбумъ, що ми св. п. Нодеві посвятили, о которімъ и „Вїстникъ“ у 71. числі 1860 р. згадувавъ. Думавъ би хто, що воно по языковій причині такъ сталося? Куди тамъ! Невинний жартъ на одного панрусса бувъ достаточний такі интриги викликати, що й громадяне одинъ противъ одного виступили, та й упадокъ нашого „Дружества“ — такъ ми свою громаду прїзвали — наступивъ скорше, ніжъ би хто предвидіти мігъ.

Но вернімся до п. Криницького. Бувъ то чоловікъ доброго и широго серця але занадто покvapний, а мавъ ту нещасливу нагуру, боронити хоть би найяснішу недоладність. Отсей ёго бурливий и суперечливий духъ причинився мабуть до того, що вінъ зъ народнёго шляху зійшовъ и Москалямъ у кігті попавъ. Мої старші товариші розказували, та й вінъ самъ сёго не перечивъ, що въ першихъ рокахъ свого пробування у Відні дуже шире теологією займався, и певне-бъ нині високе становиско въ руській єрархії займавъ, якби не приязнь изъ Москалями. Я самъ бувало видівъ у него не одно важне и рідке богословське діло, а по-при німъ придибувавъ и Шевченка и Квітку — знаття, що колись и народовцемъ бувъ... Гей! погані ті московські люде! Запропастили необачного чоловіка; та чей же вінъ теперь хоть знає, до чоґо їхня дружба веде...

Ото и я вже приходжу до того московського чоловіка, що стілько панрусичнёго насіння розсіявъ и все ще розсіває. Славний то мужъ, нема що казати, та и якже ёму за-зле брати, що вінъ, будучи самъ Москалемъ, усіхъ и вся омоскалити старається — а до того є въ него и повага и гроші! Гарні то въ него вечерниці відбуваюця а милі гостеньки — по більшій часті найбідніші, а до того лехкодушні Славяне — (такихъ людей тутъ флягрантами прозивають) — спивають отруйну идею панрусизму таки у — московському чаю. Господарь самъ — високий и дородний мужъ; поважна борода и довге волоссе зраджає благочестивого попа, а голодна и холодна дружина кличе ёго: „батюшка!“ Сей то батюшка справдешній батько — може й дітовьками повеличатися, — та и чимало въ него флягрантщини! Наче мухи до меду, або що, такъ и сі (туй-туй що авторитети) до чаю прилипають. А який резонъ у нихъ, якъ изъ вечерниць вертають. „Ми Руськіє! Руськіє!“ Правду й каже батюшка, якъ иноді на-півъ тверезий досаджувати стане, називаючи їхъ: „любезние маї хахлішкі!“ Сумно то, сумно про такого пропагатора anti-народнёї гадки писати, но ще сумнійше чути, якъ ёго де-які, ще вчора щирі народовці а нині вже омоскалені, товариші підъ небеса вихваляють: що буцімъ то вінъ показавъ імъ путь правди и до самого раю завівъ! Назву про те сёго господаря — Раєрусскимъ. Сей отже п. Раєрусский є той химерний сівачъ, та и на добрій ниві, бачите, своє насіннечко сіє. Вінъ то сь п. Криницькимъ живъ у великій приязні и черезъ него довший часъ ширивъ московитизмъ межи Русинами. Но який вінъ бувъ щирий для народовцівъ, прошу, послухайте!

Бувало возьме на себе трудъ спровадження „русскихъ“ книжокъ зъ Россії (треба вамъ знати, що вінъ до правительственныхъ Россії належить), а питомці бідні неразъ и пів-року снідання не їли та нуждеищу місячну плату (3 г. 15 к. А. В.) складали и черезъ п. Криницького ёму

вручали, щоб їм тих „руських“ книжок купивъ. Паць Раєрусский охочо теє робивъ. Зібрала жъ и народовців охота, спровадити собі українських поетівъ, а якъ-що се через віденські книгарні не було можна, то й задумали п. Криницького о теє попросити. Стали ми гроші складати, зложили та й віддали п. префектові, и якъ то ми радувались, що небавомъ дістанемо Шевченка, Котляревського и т. д. Чекаємо місяць одинъ, другий — московські книжки для ломоносовців давно вже поприходили, а нашихъ нема, хоть ми и вчаснійше гроші дали. Чекаємо третій и четвертий місяць — вже по другий разъ записані москвофилами книжки прийшли, а нашихъ якъ нема, такъ нема. Но ми все еще не тратимо надії. Ажъ тутъ, либонь чи не по пів-року, кличе насъ Криницький и каже: „казавъ п. Раєрусский, що „въ Россіи Украинцофъ нетъ!“ Осудіть же, милі краяне, яка то щирість Москалівъ до Русинівъ! Такъ то роблять тіі, що себе нашими рідними братами величають!

Хто зна, якъ довго-бъ еще п. Криницький у семинарії кацапщину пропагувавъ, якби не надъ-ректоръ, ВПр. п. Шашкевичъ. Сей достойний мужъ — спасибігъ ёму за те добре діло — дійшовъ ниткою до клубка, и п. Криницький мусівъ зъ Відня винестися на село.

Теперь стане кождому ясно, чому п. Криницький не зіставъ ректоромъ семинарії въ Холмі. Дивно намъ, якъ могла перемиська консистория на таку посаду, а до-того въ сторонахъ, де наші руські брати противъ ополчення и омоскалення боротися мусять, сего чоловіка пропонувати. Зъ сего можна би заключати, який тамъ духъ віє. Нехай не сердятца наші поваги, що я таке заключаю, бо якби була щира любовъ до свого народу, тоді консистория такихъ апті-народно мислячихъ людей на такі впливові посади не вибирала-бъ, а тимъ менше хотіла би такимъ прилюднимъ поступованнемъ свою честь и віру у народу дискредитувати. Врешті прилюдна подія домагавця и прилюдного суду. Причиною подібного поступка може бути або безтактність, або москвофилізмъ. Коли жъ не се послідне, то причиною було теє перве, а тоді була то справді велика безтактність, бо чей же кождий знавъ, що уеуненнє п. Криницького зъ Відня урядово и не безъ причани наступило.

Світська громада була тоді, т. е. 1859 р., дуже маленька, та й mezi тими многі у народню справу не мішалися. Зъ тихъ, що народню гадку визнавали, бувъ мій приятель маляръ Устияновичъ. Писавъ вінъ тоді руські вірши — де які були въ Нодевімъ альбумі поміщені — та шкода, що вінъ и дальше літерацькими працями не займаецця. Завітавъ-було тоді до Відня и п. Думанський, дуже даровитий чоловікъ, але въ своїхъ політичнихъ думкахъ досить не сталий. Той бувало каже: „Москаль нашъ старший (?) братъ

и твердий Русинъ“ (такъ десь-тамъ (?) ніби наші мужики говорили), а проте зъ Ляхами таки попідручъ водився, хоть їхъ антихристами називавъ. Сей панъ немало до того причинився, що необачні академики наші у слідъ ёго двозначної політики пішли, та й самі вже забули, що вони властиве є: чи Русини, чи Русси, чи Ляхи? Прикро те мені дуже, що не можу нічого похвального о німъ написати,—хита те, що мало хто зъ насъ такъ гарно знавъ говорити по-руськи, якъ вінъ. Шкода, велика шкода, що вінъ такъ марно свій талантъ закопавъ, а що гірше, що не одному Русинові голову завернувъ.

Послухайте жъ теперъ, що старші світські Русини поробляли. Тоді, 1859 р., якъ кождий знає, настала бобра за азбуку. Польска шляхта досягнула — було тоді кульмінаційного пункта своїхъ патріотичнихъ идей bez granic въ особі губернатора графа Голуховського. Не дарма жъ нині „Gazeta Narodowa“ такъ побивається, щобъ посадити ёго ще разъ на губернаторський престолъ въ Галичині... Сей аристократъ має у Поляківъ ту надзвичайну заслугу, що стався творцемъ польської бюрокрації въ краю нашімъ. Звісна річъ, що Поляки въ Галичині, маючи діло зъ Русинами, перестають ділитись на аристократівъ и демократівъ, а заявляють передо-всімъ тільки Поляками; звісно и те, що Поляки, въ недостатку значної кількості польського елемента въ руській Галичині, числять дуже на свою бюрокрацію, котора тутъ часть польської демокрації репрезентує. Розібравши теє, понятно буде, для чого демократичній (?) органъ польський рекомендує знову гр. Голуховського на губернатора галицького. „Gazeta narodowa“, щобъ не наразити свого губернаторського кандидата на опозицію зо-стороні народяєі руської партії, утверджує навіть, що п. Голуховському закидали зъ-разу занадто велику врихильность (!) до Русинівъ, и що вінъ ажъ пізнійше и то тільки москвитизмові супротивився. Не познакомлений сь тимъ діломъ думавъ би, що може й справді ова дочасна прихильность гр. Голуховського до руського народу не редукується на самий тільки антагонизмъ ёго зъ бувшимъ губернаторомъ Галичини, Вацлавомъ Залеськимъ. Але-жъ нехай „Gazeta Narodowa“ упевнитця, що обі руські партії, старша и молодша, въ своїхъ мнінняхъ що-до губерниаторської кандидатури її клієнта заховують таку згідность, яку въ отсіімъ випадку навіть межі аристокрацією и демокрацією польською ледве побачимо.

Не забули Русини того губернатора, не забудуть и ёго министровання. Бувало де який мандаторина, де який писарчукъ навинетця, чи умівъ що, чи ні, аби-бъ тільки політично не скомпромитований польський патріотъ, зістававъ зарая урядникомъ, и заки Русини оглянулись, вже уряди цілкомъ перейшли въ польські руки. Коли се ёму такъ добре повелось, то загадавъ и школи на польський ладъ перестроїти, а тоді вже можна би сказати: нема Русинівъ, тільки хлопц та й кілька попівъ. Такимъ побитомъ можна було

ввесь народъ духовно убити. Тоді Русини, якъ одинь, запротестували; но и те зъ-разу мало що помагало. Панъ министеръ видавъ указъ: „Русини повинні и въ уряді и школі такої, а не иншої правописі уживати.“ Шо то галасу и крику тоді було! На Черкавського всю біду звалили, а сего де-які може и не знали, що п. Головацький тежъ належавъ до тої комісії, що надъ реформацією азбуки въ змислі Голуховського пересправляла. Тоді и п. Головацький допустивъ зміну азбуки, — видко, яка ёго наука, коли гнетця куди вітеръ віє. Прийшовъ було и п. Вислобоцькому — тоді бувъ вінъ переводчикомъ законівъ державнихъ а разомъ и редакторомъ „Вістника“ — приказъ, уживати правопису Голуховського, не тільки въ законахъ державнихъ, але и въ урядовій газеті. „Скачи, враже, якъ панъ каже!“ таке то було и съ п. Вислобоцькимъ. Закони мусівъ ех officіо и донче такъ писати, якъ було приказано, але „Вістника“ не хотівъ жадною мірою підъ такимъ варункомъ видавати. Такимъ побитомъ сталося, що й остатня газета руська перестала виходити, а на місце її жадна нова не станула. Тутъ найлучший доказъ для Русинівъ, до чого доводить польске панованне, хоть би и не въ польскімъ государстві. Виходила давнійше „Зоря галицька“ и впала, а всі знають, що московитизмъ її пізніщихъ редакторівъ бувъ сѣму причиною. Теперъ кождий правдивий Русинъ знає, у чімъ лежить духовна смерть руського народу. Вона лежить такъ само у полонизмі якъ и въ московитизмі. Шо п. Вислобоцький инакше не мігъ зробити, за тимъ говорить тодішня власть Голуховського, а власне черезъ той поступокъ п. Вислобоцький більшу заслугу въ Русинівъ має, ніжъ черезъ яке-небудь инше діло. — Но у тимъ найбільше кріпивъ ёго министеряльний совітникъ ВПр. п. Шашкевичъ, которий и въ тимъ доказавъ, що ёму народне діло щиро на серці лежало, хоть пізніше де-які віщі дописователі „Слова“ мимо того неразь о германизмъ ёго посуджали. Знаючи, якої партії органомъ є „Слово,“ подібна тактика не здивує насъ. Атже-жъ се є річъ нині зовсімъ ясна, що ова партія всіхъ противниківъ своєї ненароднєї тенденції виключає зъ семіи руського народу, посуджаючи однихъ о германизмъ, другихъ о полонизмъ. Не маючи ніякихъ, хочъ би тільки позорнихъ причинъ, посудити п. Шашкевича о се посліднє, обвинили ёго о тєє перве, опираючись на тій позорній причині, що вінъ бувъ високимъ урядникомъ въ віденськімъ министерстві. Но властивою причиною тої тенденційної клевети є та околнчність, що п. совітникъ Шашкевичъ въ добре зрозумєнїмъ інтересі народу завсїди бувъ рішущимъ противникомъ панрусичнєї тенденції, и искреннимъ заступникомъ народнєї идеї въ розбудженій до нового життя літературі руській. Коли-бъ може сѣму високоповажному мужеві хто закинути хотівъ, що вінъ за-мало енергїи заявивъ въ цілі придушення літературного панрусинну и проведення народнєї идеї въ області публичнєї науки, то

бувъ би то упрекъ не справедливий. П. проф. Я. Головацький, оправляючи себе при азбучній комісії відъ урядового упрека, що вінъ яко професоръ руської мови и літератури для усталення законівъ руської письменности нічого не зділавъ, звалює всю вину на министерство, де ёго наукові праці въ цензурі у совітника Шашкевича застрявають. (Gl. die ruthenische Sprach- und Schriftfrage). Що ті учені праці п. Головацького въ цензурі застрявали, то належить власне до заслугъ п. Шашкевича, который такі діла не мігъ одобряти, щобъ заразомъ не пошкодити народній руській ідеї; освідченне п. Головацького сконстатовало ту заслугу. Що п. Шашкевичъ не мігъ тої заслуги довершити позитивними результатами на місце знегованихъ, то не ёго вина, а вина самихъ Русинівъ, котрі до перепровадження народної ідеї своїхъ помічнихъ силъ ёму не ужичили. Въ недостатку такої помочи зо стороны образованихъ родимцівъ взявся п. совітникъ самъ до наукової праці. Я видівъ ёго „руську грамматику“ и „словарь,“ о чімъ тутъ тимъ радніше споминаю, понеже, якъ я пересвідчився, високоповажний авторъ дуже ясно понявъ, що властиве розвій нашої мови у наукахъ спиняє. Є то лексикальна сторона нашої мови, котору безъ потреби у насъ доповняють терминологією старославянською або московською. Уживанне чужої терминології дає позорне свідощтво, що наша мова такъ бідна и нездібна, що годі питомі слова винайти або въ народнімъ дусі утворити. Якъ кажу, вже тоді надъ тимъ ВПр. Шашкевичъ працювавъ, и може небавомъ вийде на світъ ёго словарь и грамматика, зъ которихъ кождий о вище сказанімъ переконаетця. Словарь, якъ звісно, мавъ уже торікъ поступити въ печать, но авторъ еще задержавъ ёго, працюючи дальше надъ поправленнємъ и доповненнємъ тогоже и вичерпуючи лексичній матеріяль зъ літературнихъ творівъ українськихъ.

Міжъ-тімъ, коли вся Русь виступила противъ азбучної диктатури Голуховського, п. Иванъ Головацький (братъ професора) напруївся чимало надъ тимъ, щобъ у світъ пустити „Lesebuch der russischen Sprache.“ Хороший трудъ, нема що казати, але що би вінъ для Русі принісъ якої користі, и що не шкода було теряти часу и сили руської, сего мабить ніхто зъ Русинівъ твердити не буде, хіба ті панове, що о „русской“ державі, великій якъ світъ славянський, маячать. Інші старші Русини, якъ небіжчикъ Вінковський, п. Константиновичъ, и т. д. у народню справу явно не дуже мішались, хоть противъ Поляківъ завсіди виступали. —

Такий отже видъ мала віденська Русь у 1859 и въ початкахъ 1860 року. Що дальше сталося, які руські депутації приїжджали, який духъ владівъ нашими церковними первосвятителями, и кілька правди въ тихъ догадахъ, що ніби Яхимовичъ бувъ скритий москвофилъ, объ тімъ иншимъ разомъ розкажу.

Російські реформи на Русі.

Изъ „Zukunft“

Київъ, 25. Липця (6. Серпня.) — Міжъ-тимъ, якъ рука російського уряду взялася зъ острою, ба навіть жорстокою енергією въ Королєвстві Польськїмъ порядковати, то взглядомъ краївъ руськихъ: Поділля, Волині й України сєго упрека зробити їй не можна. Руська земля, або якъ її офіційально називають, южно-западна Россія, оставалася, при всіхъ реформованняхъ петербурського кабинета, ажъ досі найкраще занедбанімъ краємъ. О стільки більше мусить насъ кождий, хоть би найменший, симптомъ утішати, которий обітцяє намъ поправленне нашої долі.

Годі повірити, зъ якою недбалостию російський урядъ сі краї досі управляє. Одъ непамятнихъ часівъ не нагадує собі н. п. ані Поділле, ані Волинь, щобъ бачили коли якого урядового комисаря, висланого сюди одъ министерства, задля справоздання до Петербурга. Якъ урядъ бажавъ деколи якого донесення зъ Русі, то жадавъ єго одъ урядуючихъ тамже верхностей. Закіль ті начальства зъ своїми рефератами упоралися, и закіль вони до Петербурга дійшли, то дотичня справа найчастішъ уже й забута була, а якъ инколи министерство и заглянуло въ донесення надсилані єму одъ урядівъ руськихъ, то вони були, розумієтця, такъ користно списані, що донконче показувалося безмислицею, зачинати въ юго-западнихъ краяхъ якіс поправки. Начальства въ Поділлю, Волині й Україні описували, що все якъ найудовольнійше, що не треба ніякої реформи, бо вони боялись, щобъ їхъ не виполохали зъ їхъ бюрократичнєї вигідности та не заставили до роботи, котора доконче знайшлась би, якби приступити до переназначування діла. Такимъ побитомъ до сегодня все оставалось по давному.

Ажъ найновішимъ часомъ, діставши уже вольнішу руку супротивъ Польщи, здаєтця, що урядъ и на Русь свою увагу зверне. Воно ще, правда, тільки початокъ, але жъ ми, поріннявши зъ дотеперішнімъ станомъ, готові хочъ би и найменшими праценнями, до якихъ возьметця урядъ въ краяхъ нашихъ, бодай тимчасомъ удовольнитись. Що при такихъ околичностяхъ о розвязці великихъ питанъ, якъ именно автономичня еманципація руської народности одъ московської, думати не можна, то буде понятно. Передовсімъ треба доконати еманципацію руськихъ краївъ одъ забавувавшого тамъ впливу польского елемента, именно въ області церкви, школи и увольнення селянъ.

Тєє діло въ хідъ увести, є завданнямъ генерала Безака, которий теперъ яко урядовий комисарь Русь обїжджає и до найменшої дрібниці осматрує. Заразомъ приказано офіційальнимъ газетамъ, які видаютьця въ русь-

кихъ краяхъ, вище помянутимъ трёмъ питаннямъ посвящати, скільки можна, часті и розбірчиві розправи.

Взглядохъ церквей має реформа туди прямувати, щобъ руські уніяти, число которихъ не малозначне, дістали свої власні дома-божі. Досі ходили вони до костелівъ, побудованихъ и удержуванихъ польскою шляхтою, котора, якъ звісно, католицизмъ на Русі защемила, и слухали проповіді священниківъ, материяльно завислихъ одъ польськихъ панівъ. Що при тихъ костельнихъ наукахъ, частішъ, ніжъ зо взгляду на богочестие прилично було, трафлялися проповіді народові и акційні польскі, то розумієтця. Отже, щобъ Русинівъ одъ такого політичнєго и народнєго прозелитизму захоронити, злічає собі петербурський урядъ яко найперше завданняє.

Що тичиться шкілъ, то се питання показуєтця нашому оку у зовсімъ подібнихъ стосункахъ. Коли хто, при дотеперішні імъ недбанню уряду о нашій Русі, тутъ и закладавъ які школи, то бувъ отсе польський шляхтичъ; ба вінъ мавъ навіть у де-якихъ околицяхъ виключний привилей въ області шкільного діла. Розумієтця, що Поляки и се поле для своїхъ народніхъ и політичнихъ тенденцій визискували.

Такъ само и кругішню застоюку, яка наступила-було на Русі въ справі увольнення селянь, приписати належить тільки недбалості уряду. Указъ, зносячий кріпацтво, бувъ, правда, и на Русі публікований, але нічого не здіяно, щобъ тойже противъ оппозиції шляхти въ жизнь провести. Хоть шляхта де-куди напорові селянь, знаючихъ волю царя и настаючихъ на проведеноє тоїже, по формі й полвіти мусіла, то все таки своєю материяльною силою и своєю повагою, перетягаючи громадські уряди займаючія наділеннямъ ґрунтівъ и инжинерівъ на свою сторону, знали такъ крутити и одкладати, що справедливі бажання селянь досі ніякъ и не виповнені остались. До-того прийшли ще въ минувшихъ двохъ рокахъ польскі чваря, которі, тежъ и Русь дотикаючи, усяке розвитте въ тійже зупиняли. У сєму взгляді панують у руськихъ краяхъ найсумнішні стосунки, которі, якби довше потрєвали, такъ и зовсімъ спосібні тутешній народъ въ біду и нужду вдарулити. Велика часть ґрунтівъ на Русі вже цілими роками не обробляєтця, бо шляхтичъ ниву раднішъ облогомъ зоставить, ніжъ би мавъ її мужикові одступити, а такъ-якъ селянинъ упертий та й свідомий того, що вінъ є собі вольнимъ чоловікомъ и має справедливе право на якусь часть паньської маєтности, то не хоче ані за гроші своему давнійшому панові робити. Тому абнормальному станові взаімного заголодовання зможуть тільки епергичні, до управильнення селяньського діла прямо одъ уряду вислані, комисарі, надійсь, якийсь конєць зробити.

Київъ, дня 15. (27.) Серпня. — Въ моїмъ посліднімъ письмі означивъ я ті точки, на которі нашъ урядъ дотично руськихъ краївъ найпершъ свою реформаторську увагу звернути хоче, именно на еманципацію Русинівъ відъ усякого (?) чужого, особливе польского, впливу въ області церковній и школьній и на прискорене залагодженне селянськихъ ділъ. Генераль Безакъ, которий яко комисарь уряду все ще руські краї объїжджає, щоби зъ власного пригляду петербурському урядові ті способи и дороги показати, якими помянуті три цілі осягнути-бъ можна, оддаєця свому завданню зъ прихильністю, а якъ-що вінъ заразомъ и наділений неограниченою майже власттю, такъ и зараджує, де сєго треба, сей-часъ. Такимъ побитомъ я можу вамъ уже де-які події приточити, которі спосібні доказати, що нашъ урядъ и єго органъ, генераль Безакъ, на-правду задумали усунути якъ найшвидше ті недостатки, которі на Русі въ вище-помянутімъ керунку заявляютьця. Такъ приказавъ п. генераль въ Гайсині для тамошніхъ Русинівъ, — которі досі — такъ сказати — зовсімъ безъ служби божої обходитися мусіли, хіба що ходили бъ до польскихъ костелівъ, — сей-часъ збудовати церкву, и якъ найскорше основати школу; те саме повторивъ комисарь въ Балті и Умані. Такъ само звернувъ свою увагу на підготовку до скінчого залагодження еманципаційної справи селянь. Щобъ хоть одинъ зъ тихъ многихъ случаївъ порушити, де Безакъ у тому взгляді енергично закровичь, розкажу вамъ, що сталося въ уманськїмъ уїзді. Ледве що генераль туди заїхавъ, якъ уже и явилася селянська депутація зъ жалобою на застоїку въ справі розділу ґрунтівъ поміжъ увольненихъ селянь. Депутація, онесмілена тенденційною розголоскою, ставляючою дотичні заміри комисаря въ некористному світлі, обзивалась до него тільки зъ половинною вірою въ добрий skutokъ своїхъ жалобъ. Щобъ недовіріє селянь усторонити, не мігъ Безакъ нічого иншого зробити, якъ приказати, щоби громаді за которою депутація вступалася, притьмомъ визначено 500 десятинь землі и опущено 15% відъ законно предписаного податку за увольнення ґрунтівъ. Такі и тимъ подібні поступки подвигнули значно надію въ народі, що наконєць и на Русі якийсь гараздъ буде. Сподіваємося, що генераль зашле петербурському урядові справозданне гідне єго теперішніхъ учпківъ, и що урядъ, уважаючи на потреби краю, также и въ руській області діло реформи зъ енергією и зручністю прискоряти стане. Однакже мушу спіснути, що поступованне генерала въ справі язиковій не конче надійне успособленне міжъ Русинами викликало, тому - що вінъ всі депутації и просьби одправивъ, которі не-московською мовою промовляли.

Які то у насъ учебники для народніхъ шкіль!

Треба глянѣть, та розказать....

Бодай не дивитьца!

Бодай не дивитись, бодай не казати!

Бо за людей соромъ, бо серце болять.

Т. ШЕВЧЕНКО.

Оттакъ то собі не одинь народовецъ подумавъ, скоро загадавъ списати критику якого-небудь учебника, призначеного для нашого бідного сільського люду. Бо-жъ то тамъ мова, пожалься Боже — ажъ соромъ про їхъ шанобнихъ видавцівъ! Не писавъ би я про такі книжки, якби то нашъ нарідь не обходило, та и якъ близько.. Кривавий грішъ дає охочо для своєї просвіти! Місто ярої витиці — догаряючий каганецъ; замість здорової страви — чужі переїдки або и помії! Чи се правда, прошу, послухайте, що розкажу про „Наставленіє къ численію“ — а для більшого переконання загляньте самі въ сю книжечку. — Побачила вона світъ божий 1850. р. у Відні — „изданіємъ ц. к. школьнаго книгоправительства (!), у С. Анны въ улиці Іоанновой“ — яко перевідъ зъ німецької мови „на руски.“ — Якби п. д-ръ Мочникъ знавъ по руськи, то ледве пізнавъ би своє ділце увъ отсіімъ переводі — та щожъ робити — цісарський орелъ прибитий — „купуй, бідний хлопе!“ „по сему быть!!!“ Зъ якого хочъ становиска задивляйся на се ділце, всюди судъ однакий — „соромъ за людей!“ —

И такъ зачну, відъ правопису. Поминувши, що воно писане въ душі старославянської етимології, зауважаймо лишень те, якъ и сей правописъ пошкалёваний, що хиба о недбальстві п. автора, або и ёго незнанню старославянської мови свідчить. Такъ вже въ §. 1. (ст. 3) придибуємъ: „три крайшари, иношество, крэйцар, сновъ, тры веше, мношество, четыры, яблка, мношество, мношество.“ — А треба знати, що той §. лишъ 14 стрічокъ має! Дальше и не говорити. На кожій стороні знайдешъ подібнихъ, або и тихъ самихъ, блудівъ найменше десять. Отже всіхъ не менше якъ 2000! Не знаємъ, якъ те погодити зъ принципіями старославянського правопису, що дуже часто ь викидує, а на те місце кладе апострофъ ('): кол'ко с. 24, тамъ и кок'ко (тілько) и ток'ко (тілько), бол'ше, бол'шество и т. л. Що панъ видавець консеквентний въ правописі, наведу лишъ кілька прикладівъ: Такъ с. 26, 28, писменномъ, 25, письменомъ, 27, мѣца, 29, 30, мѣсця, 25, мѣсьцями и т. д. Но ще краще видаєтця писанне с. 30 „умеррла“, с. 86 „белл“. И щожъ? не ма у насъ двоенихъ суголосківъ? Може хто п. видавця хотівъ би уневинити тимъ, що зъ браку букви ь уживає (') — но якъ часто приходить „туть.“ 34. с.

Я гадаю, що то може „зецперъ“ винень, бо тожъ то у Відню „зецпери“ різні штуки доказують, та не одно лихо виплатають — а особливо въ урядовихъ письмахъ!

Коли п. видавець „Наставленія къ численію“ що-до правопису держався засади „для мужика и такъ буде“ — то въ словотворі заявляє незвичайного коваля-цигана, що то, знаєте, чужий обручъ перековавши, за свій ніби то продає. Такъ н. п. чи не гарне те слово „збожжопродатель“ с. 38, „должина“ (довгість) с. 38, „вершиди“ (верхъ) с. 13, „предобрати“ (?) с. 19, „хоп'би“ 27, „умочисленіє“ 28, „предпочинаємо“ 43, „цифренний“ 47, „ше-старакимъ“ 48, „прройзволь“ 50, „значительная“ 56, „проницаеть“, „испитаніяхъ“, „вещь“, „еденственний“ и т. д. Всюди уживає наростівъ на-еніе, етельний, етельство, и т. д. — п то називає руськимъ! Знать собі авторитетъ!

Що-до зміни 9. частей мови, то всякі форми можъ найти; та найби хоть неошибочні, чи руські чи старославянські. Но п. видавець, видно ех officіо учений, має власть право для народу робити, а не такого у народу шукати — про те въ честь ёго мудрости наводимо видумані нимъ правила: с. 24. двѣ числа, 25. меншій числа, 1. пять криски, четыре яблка, 56. больше способъ, 73. Въ Венеці „числится на лири и пентезимъ! 77. перей (відъ перо), 33. при письменномъ отниманій, 85. слѣдующій грошій и т. д. Чи не славні форми? Се хиба лишъ урядовому авторитетові вільно.

За те синтактика у него за надто славна, щобъ її мовчки поминути. Такъ на с. 7. ainea стоить: „Въ собі содержитъ“, и зновъ ainea. Чи не красне положенне? А яка мысль? що хочъ подумай — воно „въ собі содержитъ.“ — Або на с. 24. §. 22. н. п. „кок'ко есть 3 а 4? отъ: 7 — тутка суть двѣ числа 3 и 4 означены а число 7 не обявлено, токъко треба е, а зъ відомыхъ числъ винайти способъ, черезъ котрій тоєся діеть, есть численіє.“ — Sic! Ломи собі голову, учителю, ломіть и ви, мої читателі, та скажіть, чи второпає се дитина? Але я забувъ що то п. видавець хоче Русь надъ звичайну сферу взнести, та и тому відай ёго мудрость хахоль не второпає!... Або се положенне чи не удатне: с. 14. „Дуже есть придатно, при тихъ цвѣченіяхъ многоразны даного ся числа въ одномъ рядѣ до насувати (?!), и подъ кождомъ числомъ также примѣчати, многоразное оно принятого числа есть.“ — Отакими то книжками хотять нашъ нарідъ виучити, та кричать, що просвіта помалу поступає. Та власне се ще чудо, що бідний людъ такъ даровитий, и зъ сего хоть що-небудь хіснує; де инде певне би людъ нічого зъ того не користувавъ.

На конецъ наведу для цікавости одинъ прикладъ. На с. 85. „ктось народився 5. августа 1795 года а умеръ маючи 49 лѣтъ, 6 мѣсяцей, 15 дней, коди онъ умеръ?“ У розгадці стоить: „оже день смерти былъ 20. Февраля 1855.“ — а книжка видана 1850. р. Та відай и се вільно авторитетамъ — бо ледве можъ допустити, щоби въ оригіналі такъ було.

Що до технічних виразів, то собі на пізніший час задержую — а туть лишь роблю увагу, що вже крайна нужда, аби нарідл сільський мавь лучші учебники. — Се відай би „Матицю“ мало більше интересувати, якь видаванне бігъ-зна якихъ зборниківъ, та на те могли би преміи виписати, но не ремунарації.

Відень, 15. Серпня 1865.

П. П.

О представленняхъ руського театру.

Допись изъ Станиславова.

Дня 6. Серпня „Щира любовь.“ — Содержанне сеї драмми (лучше-бъ назвати трагедією) в вь короткості оттаке: Галька, дівчина зь люду, дочка селянина Олекси Омеляновича Таранця, чоловіка заможного, розумного и учтивога, та й сама вь такімъ же дусі вихована, зьєдиняюча вь собі всі красні прикмети тіла и души, а вищимъ прямованнемъ духа свого майже по-надь свій станъ виринаюча — отже характеръ зь кожного згляду поетичній — отвирає своє серце для чуття, которе, яко незгідне зь ладомъ про-заїчнєго світа, ставця для неї трагичнєю виною, котору вона несказанимъ терпіннемъ чулого серця а наконець передчасною смертию одпокутовати мусить. Вона бо полюбила офицера вь службі московській, маєтного дідича, впрочімъ молодця хорошого и шляхотного, которий тежъ и до неї горячу а до-того щирю, неинтересовану любовь чувствує. Суть то ові щирі душі, которі, разъ на сій землі зустрінувшись, на-віки до себе привязуюця. Кохаючись, не зважають вони на тую розгрань, яка вь товариськімъ життю їхъ відь себе ділить, и любовь їхъ доходить до того ступеня, де вже годі її викоренити зь серця. До дужчого скріплення тої платоничнєї любви причиняютця ше и вишні околнчності. О руку Гальки стараєця, кромі многихъ иншихъ, приказний зь губерської канцелярії, Москаль, п'яниця, чоловік безь віри и совісти, одинъ зь тихъ людей, якихъ много и вь насъ давніше надь біднимъ людомъ нашимъ коверзувало. Той, діставши відказъ відь отця и доньки, кнує фалшивий донось, саджає Таранця вь тюрму и лагодитця вьслати єго вь Сибирь. Молодий офицеръ дає поруку за Таранця, єго випускають, а натомість власне Пятаковського заслужена кара постигає. Перешкоди до щастя коханківъ, здаєця, усунені, — вони теперь найшасливіші; однакожъ власне теперь наступає хвиля розчарованн्या и початокъ найбільшого страданн्या для Таранця и нешасливої доньки єго. Вона до-теперъ, мимо неустанної борби серця зь розумомъ, все ще зоставала вь красній, райській улуді, була шаслива своєю, хотя й безнадійною, любовію; теперь все тее скінчитця, бо швидче чи пізніше такъ скінчитись мусіло. Офицеръ

освідчається з просьбою о її руку, и дістає відказ від доньки и вітця. Галька чинить се зъ любви до свого Зорина; вона не хоче ёму завязати долі черезъ ёго подружжє зъ нею, — простою мужичкою. Отець подає причини реальніші, впливаючі зъ стосунківъ соціальныхъ, которі властиве суть причиною нещастя тихъ щирихъ душъ. У простого люду має много ваги публичня, опинія! Вона-бъ унеслашвилила и Гальку и дітей її. Однакже Зоринъ якось не хоче тихъ причинъ поняти; каже, що „нерезонні“ и, замість самому знизитись до селянки, хоче її прийняти въ дворянство, відправляючись до вітця по письмо, призволяюче на ёго вінчаннє зъ Галькою — але при тімъ постановляє собі не признатися, що ёго суджена є простою селянкою!! Здався ёму, що про те все добре буде. Здоровіше дивиття на світъ Галька; вона знає, що тутъ и письмо нічого не допоможе. Шо-жъ їй діяти? Инша, на її місці, може й смерть собі зробила-бъ, а вона хоче жити для безталанного батька свого. Но, щоби розійтися на всїгда зъ Зориномъ, на те нема иншого способу, якъ вийти чимъ-швидче за-мужь, щобъ Зоринъ, вернувшись, заставъ би її вже жінкою иншого. Отець згоджається зъ тімъ, и Галька віддає руку свою Ніколі, сироті, наймитові отця. Але й те не помагає — любовъ до Зориня не дає нічимъ изъ серця викоренитись, Галька чимъ-разъ більше слабне и наконецъ, попрощавшись на віки зъ Зориномъ, которий власне зъ письмомъ, призволяючимъ на женитьбу ёго, вернувся, — умирає.

Отся штука въ Станиславові майже загально не вподобалася. Причину такого skutku витолковати не трудно. Основяненкова драма „Щира любовъ“ не належить до ряду тихъ творівъ драматичнихъ, що то одзначаютьця цікавостю содержания (такъ званої фабули), розмаїтостю різко націхованихъ характерівъ, штучнімъ завязаннемъ и розвязаннемъ драматичного узла и драстичною акцією на сцені. Є то драма майже чисто психологичня; характери въ ній не всі належито плястичні (Зоринъ навіть трошки неконсеквентний), акція відбувається більше въ душі головнихъ реперезентантівъ драми и видима тоді лишъ для ока душевного, а на сцені ледве її стілько, скілько доконче треба, щоби сей поетичній твіръ бувъ драматичнімъ діломъ. О запутаності и розвязці въ техничнімъ значінню нема що и згадувати, бо хотя интрига на сцені зъ-разу появляється (Пятаковський), то не є вона въ жаднімъ звязку зъ послідующею катастрофою, и служить тілько яко підрядний середокъ. Властива запутаність не повстає черезъ перепони зо стороны другихъ ворогуючихъ осібъ драми, но родитця и розвязується въ самій же душі головної богатырки. — Основяненко оказався въ сій штуці більше поетомъ-философомъ ніжъ поетомъ драматичнімъ що-до артистичної будови. Є сцени слабні, которі можна-бъ виймити, а будова драми черезъ те не ринула-бъ. Для того, хочаки сю штуку по заслузі оцінити,

треба вміти пізнатись на артизмі Осовяненка въ представленню психичнего успособлення богатирівъ штуки (Гальки, Таранця п Зорина), — треба наконець перенестися въ положенне люду и такъ учути, якъ вінъ чує своє незаслужене пониженне зо сторони вищихъ ставівъ, а тоді, мимо де-якихъ недостатківъ у композиції, займе насъ отся драма и побачимо ясно властиву її красоту. Що ся драма не є тільки идеальнимъ представленнямъ широї любви, но що авторъ кладе такожъ де-яку вагу на соціяльні стосунки, то річъ, хто знає, чи не певна. Бо нащо-жъ сей додатокъ: „Дієтця въ році 1770.“? Хиба те не писавъ Осовяненко. — До некористного вражіння, яке „Шира любовь“ по собі оставила, причинився также той припадокъ, що на кілька годинъ передъ представленнямъ занедужавъ п. Стефанівъ, а п. Вітошинському прийшлося несподівано грати ролю Николи. Сей, не мавши часу навчитися ролі, завсіди мішався и самъ не знавъ що зъ собою робити, а публика, не знаючи о зайшій переміні, сміялася ажъ-годі. Бо-жъ то предці Никола мавъ собі бути хлопаць чепурний!! Дирекція повинна була въ такімъ випадку зовсімъ нищу штуку того венера представити. Впрочімъ гра шла добре. Пані Бачинська грала дуже хорошо, виймивши актъ перший, де псувала свою ролю прибавками театральними, не відповідними сільській дівчині, а противно на иншімъ місці занадто низькими и не зграбними уклонами. Таке разъ идеалізованне (?) а другий разъ копиєванне селянських манеръ, будучь не на місці, пожеже більше на карикатуру, и нікому не сподобаетця. При тімъ мусимо сказати п-і Бачинській, що вона часомъ непотрібно форсуєтця и черезъ те границю естетичности перекрочає. Не можемо также замовчати, що бажаємо відъ неї скромнішої гардероби, бо тутъ вона тежъ грішить невмістнимъ идеалізованнемъ. Панна Лукасевич (подруга Гальки) робить очевидні поступи, тільки де-які рухи у неї ще не оговтані. Особливе смішно виглядала, удаючи заклопотану (5. актъ). Также характеризуетця завсіди якось неfortunно. За п. Бачинського треба сказати, що въ него не тільки лице але и психичне успособленне завсіди було однаке, ведля певної форми скробне, и не завбачно було сего, якъ Олексій Таранецъ підъ тягаромъ нещастя чимъразъ більше угинаєтця ажъ наконець стаєтця круглимъ сиротою. Н. п. дуже хибивъ п. Бачинський въ тімъ, що за появленнемъ розсильнихъ не оказавъ на лицо ніякого вражіння, а потімъ глубокий біль певичайнимъ крикомъ виразивъ. Не завадивъ би и голосъ менше хрипливий. П. Моленцький бувъ досконалий въ ситуаціяхъ комичнихъ, однакже въ хвиляхъ поважищихъ трохи не натуральний. Коли дававъ приказъ розсильнимъ, забракло єму голосу въ спосібъ дуже некористний. Трагична постать п. Санковського (Твердохлібъ, приятель Таранця) була зовсімъ на своїмъ місці, однакже мігъ трошки енергичийше грати. П. Чацький (Зоринъ) грає *stocatto*, — разъ рецитуює безъ чутия,

то знову декламує занадто патетично. Ражуще противоріччє зь внутрішнім чуттємъ — коли було якє — и зь цілою ситуацією вь драммі, слановило завсїди усміхнене лице п. Чацького; однакже вінъ держався якъ мігъ, та ажъ конець єму зовсімъ не удався. Впрочїєзъ виглядавъ сего вечера надзвичай користно. Нічого закинути не можемо тїлько одному п. Нижанковському, которий, якє розсылний, відогравъ свою маленьку рольку по майстерськи, хоть вона єму лишъ випадково (замість п. Вітошинського) дісталася. У такий спосібъ треба би всі, хоть би й найменші, роллі заступати. — Сяля дуже слабо заповнена.

Дня 7. Серпня: „Слаба струнка“, потімъ: „Голодень и влюбленъ.“ Зробимо увагу дирекції, щобъ не давала одного вечера дві штуки, которі до себе суть дуже подібні. Врешті можна би комедийку „Голодень и влюбленъ“ викинути зь репертуару, бо неприємно дивитися, якъ п-і Бачинська вь ролі Галі, за парубчача перебрана, танцюючи, страшенно мучитця и задихавшись співає: „Гей, я козаць зь України!“ Робитця сь того формальний балетъ и чисто-фізичня продукція безъ естетичнєго смаку. Ми волїли би отсю пісню де-инде почути зь устъ справдешнєго молодця — а такъ, то воно щось ніби на иронію похоже. Вь тій самій штуці грає п. Бачинський дуже пересадно, и похожий зі зсєго бїльшъ на ризника, чимъ на укинченого академика. П. Стефанівъ гравъ сь правдивимъ чуттємъ и сподався сего вечера. П. Санковський (Фарба вь „Слабїй струнці“) заявивъ великий поступъ у спїві и якє сумлінний акторъ гравъ досить добре. Однакже така ролля для него не стосовна — вінъ на те за поважний. Мабуть дуже привикъ грати роллі а la „Москаль-чарівникъ“, бо два рази, вь найсолодшїмъ успособленню, страшно завернувъ бистрими очима. Впрочїмъ п. Санковський робить що може и не має звичаю псувати игру. Виймивши пісню „Гей, я козаць зь України!“ випали спїви дуже добре. Військові музиканти одъ полку Шмерлинга, міжъ которими п. М. дуже користно відзначився, грали прехорошо. — Сяля дуже слабо заповнена.

Дня 10. Серпня відограло товариство акторівъ руськихъ, на дохїдъ погорівшого вь Бучачі монастиря ОО. Василянъ дві одноактові комедийки: „Жінка замість сина“ и „Мужики-аристократи.“ Обі сї штуки були вже свого часу оцінені вь „Ниві“ и ми ограничаємось тїлько на деякі уваги дотично сценичнєго представлення. П. Моленцький, якє Нодень, помимо того, що належито понявъ и представивъ свою роллю, не здїлавъ сильного ефекту на публичності ля-того, що гравъ ажъ за-надто флегматично, хоть крихітка гумору була — бь не завадила. Далеко лучше гравъ вінъ вь другій штуці арендаря Мошка, тїльки шо часомъ випадавъ зь тоцу жидівської мови и черезъ те псувавъ иллюзію. Сего вечера, знай, не дуже до игри прикладався. За те пізнали ми вь п. Чацькімъ актора, которий собі

много праці завдає, и роллі свої енергично відгравав. Капітану Белькурові маємо лишъ те закинути, що виглядавъ супротивъ Генрики за молоденький, и що тамъ, де треба було чуттє заявити, впадавъ у сентиментальность майже незносно. Такожъ и Штефанко бувъ би ще ліпший, якби п. Чацький веддя справедливої критики игру свою удосконаливъ. (Гл. „Нива“, ч. 9. о епічній формі и безинтересовності въ оповіданню.) Співавъ фалшиво. П. Вітошинський представлявъ Фрейтага дуже слабо; ліпший бувъ би зъ него Мартинъ, коли-бъ заявлявъ більше життя и старавсь своїй хорошій роллі приналежну вагу надати. Подібно ёму, такожъ и п-а Клітовська (Маруся) губилася и тільки приємнимъ голосомъ своїмъ одзначалась, плачъ удавала таки дуже незручно. П. Нижанковський пересадно бувъ ухарактеризований и трудно було виразъ лица ёго побачити. А предці варто було халупникові Осипові ближче придивитися, бо п. Нижанковський на сцені завсїди чинний и въ маломовній роллі лучше говоривъ очима и чертами лица, чимъ де-хто словами въ обширнійшій. Панні Лукасевичъ, котрої фізіогномія въ роллі Когутихи зовсімъ відповідна була, здався-бъ трохи сильніщий голосъ; за те п. Бачинський (Панько) бувъ зо всімъ на своїмъ місці. Панва Богданъ на комірницю Андрііху нестосовна — ані зъ убрання, ані зъ рухівъ, ані зъ мови. П. Санковський (фельдфебель) гравъ трохи за студено, але про те вдало. Пані Бачинська въ роллі Генрики на велику похвалу заслужила. — Сяла трохи повніша, ніжъ першими разами.

Дня 27. Серпня (IX. представлення): „Обманъ очей.“ Не дарма назвавъ критикъ у „Ниві“ сю штучку нісенітницею, бо основа її и ціле перепровадження дуже дивачне и незручне. Молодець сліпий полюбивъ дівчину взрокомъ души своєї — и не обманувся, бо вона гідна ёго любви, ёго такожъ сердечно любить и вразъ зъ своєю матірью дозирає. Ся дівчина удічує ёго за помочию свяченої води, котору сама зъ далекого монастиря для него принесла; но при урочистімъ актї, коли сліпий прозріти має, вона зо скромности усувається, а Крутарський підсуває на фронтъ иншу дівчину, свою племінницю, котору за молодця того віддати хоче. И дійсно молодець, прозрівши, приглядаєця обоімъ дівчатамъ, и вибирає тую, котора ёму ліпше сподобалась — але не тую, котору, сліпимъ будучи, полюбивъ. И се є — обманъ очей! Тую правду, що въ виборі судженої не всїди очамъ довіряти треба, мігъ авторъ у зовсімъ инший спосібъ представити, а вибравъ таку дивачну форму. Наконєць вертаєця Андрусь таки до своєї Євфемії, зъ завстидженнємъ її перепрашаючи. Врешті, хоть би отсе и була навіть правдива подія (на що додатокъ: „дієтця въ р. 1849“, указувати здаєця), то все таки не здібна вона до драматичнєго представлення на сцені. На сцену належать терпіння души а не терпіння фізичні, которихъ видъ є прикрий для ока и зовсімъ не естетичній. Замкнені очі сліпого не разять

видющихъ, але годі дивитись на червоні повіки и загноєні очи Андруся! Навіть въ щоденнімъ життю делікатний чоловікъ хорі свої очи окулярами або повязкою заслоняє... Нехай п. Гушалевиць прочитає собі діло Лессинга: „Лаокоонъ“, и нехай знає, що драма, представлена на сцені, має щось вспільного зъ малярствомъ. Въ плястичніхъ грецькихъ трагедияхъ ледве одного Филоктета маємо, — не-то-що въ романтизмі. — П. Санковський гравъ безъ глибокого переняття ролею, вінъ хотівъ бути монотоннимъ, та второпавъ лишъ поверховну сторону тої монотонности, оддаючи її стереотипно-одностайною мовою; але внутрішнього духа годі було добачитися. Гра ёго була чистою формулою. Панна Смолінська (Юлька) має талантъ и щиру охоту до сценичного заводу, але тимъ разомъ годі о ній судити, бо, граючи замість занедужавшої п-и Лукасевичъ, роллі майже зовсімъ не вміла. П. Степанівъ дуже шореткий у своїхъ рухахъ, и часто грішивъ навіть неприличними позиціями супротивъ публики. П. Нижанковський въ ролі Хортика дуже сподобався оригінальними жестами, но ёго мова була для роллі ажъ при другімъ появі на сцені відповідіща. П-а Богданъ (мати Євфемії), при урочистій хвилі благословення чотирёхъ сиріть, роземіялася, що їй дуже часто и непотрібно графляється.

Дня 28. Серпня (X. представлення): „Година супружества“ и „Дочка старого актора.“ Сего вечера відзначився дуже користно п. Санковський въ ролі Раптусевича. Видко, що и въ комиці великий поступъ зділавъ, но видко также, що дирекція дуже ёго обтягочає, бо гравъ того вечера такожъ Акакия Назарича — зъ-разу добре, а при кінцю зъ виднимъ ослабіннємъ и змученнємъ. Мігъ би ёго бувъ п. Бачинський виручити. П. Стефанову мусимо разъ на завше сказати, щоби рукъ въ кешені не державъ, коли сего не треба; а то вінъ цілу хіроманю скасувавъ: сховавъ руки до кешені и баста! П-а Клітовська грала безъ життя, що у неї мабуть въ звичай входить; п-а Смолінська дуже добре. П-и Бачинська мала подібну роллю, якъ въ комедийці „Голодень и влюблень“, але сего разу не видко було такъ великого змучення и задихання.

Характеристичній є отсей факъ: дня 24. Серпня представлявъ п. Бачинський „Материнське благословення.“ Воно такъ сподобилося, що на „общее желаніє“ мусівъ п. Бачинський сю штуку дня 29. Серпня повторити, и закінчивъ нею гостинні представлення драматичні въ Станиславіві. Въ skutокъ критики въ 8. ч. „Ниви“, шануючи голосъ громадський, не смівъ я пійти на представлення „Материнського благословення“, хочъ и мігъ-було.

Омельянъ Гороцький.

ОГЛЯДЪ ПОЛІТИЧНІЙ.

Офіційне освідчення, ведля которого всі сойми краєві цілої монархії, зь обминенємъ вужчої государственної ради, вь пізній осені скликані будуть, є способне успокоїти ті, розмаїтими околичностями піддержовані, обави, буцімь министерство Белькреди склоняєтця особливе зь дуалістичніми факторами, т. є. сь пештянськимъ соймомъ и зь вужчою государственною радою умовлятись. Коли бь графъ Белькреди своєї теперь виразно заявленої програми, именно вислухати мнінне всіхъ соймівъ краєвихъ вь справі поєднання, рішущо держався, то вінъ придає для Австрії и її народівъ поєднання справдешне и тревале. Зь помянутого офіційного заявленія показуєтця дальше, що министерство Белькреди зверне головну увагу на організацію політичнихъ повітовихъ громадъ вь краяхъ по сімь-боці Литави, которі-то громади. такъ само якъ комитати вь краяхъ по тімь-боці Литави, мають ту велику мисію, шоби політичну жизнь здецентралізовати, и статись практичними училищами політичнєго образования. Обовязкомъ федералістівъ єсть, шоби министерство Белькреди, по-за-кілько воно при утворенню тихъ новихъ органівъ, якъ ми сєго ожидаємо, на всі управнені фактори справедливий взглядъ возьме, найенергичнійшимъ способомъ вєспирати. При тій способності мусимо заявити наше переконанне, що ми Русини вь тій справі, покинувши на-бікъ всі неосновні обави, якъ найтісніше зьєднчитись повинні сь прочими федералістами славянськими, бо тутъ ходить о принципъ, которий такъже и для насъ тревалійшу гваранцію подає, ніжъ та політика, котору наші до недавна вь государственній раді боронили. Швидче чи пізнійше вийде сєй принципъ вь користь нашого народу; ходить тільки о те, шобъ ми осуценню єго завчасу ніякихъ нерепонъ не ставляли, а тільки вь свою пору добитно наші бажання о способі перепровадження того приципавъ краю нашімъ заявили.

Довідуємося. що министерство державне розпочало вже спрятovati шмерлинговську бюрокрацію вь Відні и вь краяхъ короннихъ. До львівського п. к. Намісництва мало прийти розпорядженне, касуюче уряди окружні (циркули.) Се розпорядженне має вийти вь жизнь зь днемъ 1. Листопада. Начальники окружні обіймуть посади начальниківъ повітовихъ, а уряди повітові будуть уже переписоватись безпосередно зь намісництвомъ. Пізнійше, зь заведеннемъ репрезентацій повітовихъ, зменшене буде число повітовихъ урядівъ ажъ до одной третини.

Цісарськимъ рескриптомъ зь ддя 1. Вересня скликаєтця семигородський соймъ на день 11. Листопада до Колошвару вь складі означенімъ вь 11.

артикулі устави зь 1791 р. Ізключнимъ предметомъ пересправъ того сойму буде ревизія 1. артикулу устави зь 1848 р. взглядомъ соединення Семигорода зь Угорщиною. Право вибору прислужає всімъ, которі платять 8 гульдєнівъ прямого податку безъ поголовного и додатківъ. Маршалъ-поручникъ графъ Кренвиль именованій комисаремъ соймовимъ, яко заступникомъ монарха. Соймъ, скликаний до Сибина найвищимъ рескриптомъ зь дня 21. Цвѣтя 1863 на підставі провизоричнєго порядку виборового, є розвязаний. — Заоктрєваний для будущого сойму порядокъ виборовий поставивъ семигородське питаннє вь нову фазу. Залежить теперъ одъ того, чи Ромуни и Саксонці возьмуть участие вь виборахъ, чи може рїшатця до пассивного опору, т. є. повздержатця одъ виборівъ. Найближча будущність обяяснить тєє діло. Впрочімъ Саксонці приймають чимъ-разъ бїльше фізіогномію зь 1848 и 1861 року! Значуще для розвязки діла є именованнє графа Кемєні председателемъ ново-скликаного семигородського сойму.

Сумний образъ представляє намъ хїдъ діла вь Угорщині. Администраційна інструкція, дана жупанамъ, оставляє тимже абсолютну власть, именно тимъ способомъ, що до нихъ належить обсажденнє всіхъ опорожнєнихъ мїсць, не виймаючи навіть першого вице-жупана. Ся власть тїлько тоді невадила-бъ, якби управа не-мадарьськихъ комитатівъ зложена була вь народні руки, що однакже дотично переважної бїльшости не-мадарьськихъ комитатівъ не сталося. Предполагаючи, що угорська канцелярія узгляднить дотичні справедливі бажаннє угорськихъ Славянъ и Румунівъ, можна було згоджати на тєє, щобъ реорганізація комитатівъ ажъ вь соймовій дорозі підготовлена була; но понеже п. Майлять ті бажаннє не узгляднивъ, то теперїшня администраційна провизорія вь Угорщині послужить тїльки до скріпленнє мадарьського впливу, которий и безъ того є всемогущий.

ЗАВІЗВАННЄ

до основаннє Славянської Бібліотеки вь Відні.

Коли розміркуємо, що майже одна шестина відєнськихъ жителівъ принадлежить народностямъ славянськимъ; що велика часть славянсько-австрійської молодежи на тутешнімъ універзитеті просвічаєтця; що неперестанно сила Славянъ изъ усіхъ австрійськихъ и чужихъ краївъ, чи то задля публичнихъ, чи приватнихъ ділъ, вь єімъ столичнімъ городі згромаджуєтця: то годі дивуватися одноголосому постановленню „Славянської Бєсїди“, котримъ вона рїшила основати у Відні, яко дочернє заведеннє товариства, велику „Славянську Бібліотеку“, а на відворотъ, годі не дивуватися, що до сеї пори щось подібного тутъ не найшлося.

Одъ давна вже чулася потреба осередка, который послуживъ би прибіжищемъ середъ великої чужи. Но многолічні причини довго противились догодженню сій потребі. Та що бути має, те наконець и станеться. Дня 30. Мая сего року, після довгого борення зъ усякими перешкодами, за призволеннемъ ц. к. долішно-австрійського намісництва, отворено містильні „Славянської Бесіди“ на радість и втіху усімъ, а особливе Славянамъ віденськимъ.

Якъ звісно, головне завдання товариства є читання и забава, а тимъ самимъ и ближче познакомленне славянськихъ суплемінниківъ. Уже першого місяця після отворення „Бесіди“ виділъ почувъ потребу постаратися о тее, щоби се знакомленне не ограничалося на самимъ особистімъ сполованню поєдинокихъ членівъ случайно тутъ пробуваючихъ, но щобъ воно простиралося на всі духові діла славянськихъ племенъ. Обовязкомъ виділа було подумати о потрібнихъ до того середкахъ, и зрозуміла річъ, що вінъ прийшовъ до тої поключки, що найлучшимъ, коли не єдинимъ, до того середкомъ є велика славянська бібліотека. Окрімъ того бібліотека повинна послужити и народнєму образованию тутешнєї многолічнєї славянської молодежи, щоби задля недостатку народнєго духового корму не утонула у твані чужини; а наконець завдання її може бути и въ тимъ, щобъ показати суперничимъ партіямъ на ділі, що не тільки вони, але и Славяне, не вважаючи на неприявні околнності, мають чимъ повелічатися на полі словесности.

Але якимъ способомъ осушити товариству отсю велику гадку, коли воно досі обладає тільки слабими матеріальними засобами? Одвїть зовсімъ простий: товариству не оставця нічого, якъ тільки обернутися до всіхъ славянськихъ народолюбівъ, которі знають цінити духове познакомленне Славянъ, и злічатъ собі за честь, помогати сєму загально-пожиточному ділу по змозі силъ своїхъ. И такъ товариство упрашає особливе:

1) Усі славянські літературні, наукові, художничі, господарські и торговельні товариства и заведення, якъ и поєдинчихъ панівъ писателівъ, книгарівъ и накладцівъ, що-бъ изволили післати, и надальшъ посилати, на руки повіренника „Славянської Бесіди“ въ Відні по одному екземплярю усякихъ писъ, которі видані їхъ заходомъ. Хто-бъ бажавъ прямо посилати, хай изволятъ тее підъ адресомъ: „Slovanska Beseda. Maximilianstrasse Nr. 4. Wien.“

2) Также всіхъ родолюбивихъ посідателівъ бібліотекъ, щобъ изволили присилати намъ свої дублети славянськихъ и чужомовнихъ книжокъ, односичихся до Славянства або поєдинчихъ племенъ, при чімъ „Славянська Бібліотека“ обовязуєтця въ пригоднімъ случаю отдавати даромъ за даръ.

3. Усіхъ народолюбівъ славянськихъ, щоби въ користь „Славянської Бесіди“ изволили збирати въ околиці своїй книжки помянутого роджаю, и

такові доставляти на руки повіренника або и прямо посилати Бесіди, розуміється, на її шотъ, черезъ спедитора або якимъ иншимъ дешевимъ способомъ.

Въ тій цілі виділъ „Славянської Бесіди“ поименовавъ по славянськихъ и иншихъ головнихъ містахъ своїхъ повіренниківъ, и просить їхъ чесно, щобъ отсімъ діломъ щиро занялися. Де - які нижче-означені панове именовані виділомъ безъ звідання, чи приймуть вони се діло на себе. Для - того просимо тихъ Р. Т. панівъ, которі будучи заняті иншими ділами, не могли би прийняти на себе збирання книжокъ, щобъ изволили чимъ-швидче звістити объ тімъ товариству, и поручити єму иншу повірення гідну особу.

За-разомъ просить товариство сихъ панівъ повіренниківъ, щоби, зібравши відповідне число книжокъ, изволили такові по вищеозначеному адресу Бесіди вислати безпечнимъ и дешевимъ способомъ, приложивши списъ именъ усіхъ панівъ дарователівъ, для оголошення у свій часъ друкомъ.

Помянутими повіренниками суть слідуєчі панове (наводимо галицькихъ. Ред.): У Львові: Ч. редакція „Слова“ и п. Вильдъ, книгарь. У Перемишлі п. Єлень, книгарь. Въ Самборі п. др. Чадерський, адвокатъ. Въ Станиславові п. д-ръ Кулинський, лікарь. Въ Тарнополі п. Циковський, дідичъ. Въ Стрию п. д-ръ Темпель, лікарь. Въ Сяноку п. д-ръ А. Гросъ, адвокатъ.

Виділъ просить шанобно усі славянські часописі, щобъ изволили напечатати отсе завізванне. — Въ Відні, 20. Червця 1865.

Старшина „Славянської Бесіди.“

ФЕЛЕТОНЪ.

Допись одъ Великихъ - Мостівъ.

По-бічъ слаутного руського города Угнова, де-які невідродні сини которого дібрались нині до найвищихъ щедлівъ обчественної драбини на Русі, сияє певно найкраще, те-жъ за-для свого промислового змислу, повітовий городъ Жовківського округа: Мости-Великі, того й, здається, визнають єго великимъ городомъ, хочъ душъ у єму живе не чимало. Угнівъ — це неначе братъ рідний Мостівъ; Мости — це якъ би єго молодша сестричка. Угнівъ сливе найлучшимъ виробомъ чобіть, въ котрі великодушно обуває на-вкруги багато сілъ и городівъ нашої безталанної и босої Русі; Мости-жъ сливуть дѣгтемъ — принайміи ми такого дѣгтю нігде не подибаля якъ у Мостахъ — и торгують зъ нашимъ престольнимъ городомъ вуглємъ. Етнографи, землеписці и статистики руські, а именно ці послідні, найшли-бъ тутки багато датъ, цікавихъ для руської публики, а „Слово“ могло - бъ

після зъ півъ року друковати фелетонъ безъ Durchschuß-івъ. Но ми не будучи ні етнографами, ні статистиками, ні фелетоністами „Слова“, не почуваючись досить геніяльними для подавання „сообщеній“; не будучи решті родомъ ні зъ Угнова ні зъ Мостівъ, а переїздяючі тільки часомъ черезъ ці города, и полюбивши їхъ, яко города руські, въ которихъ духъ промисловий, пробуджений більше якъ у всіхъ прочихъ галицькихъ руськихъ містахъ, віщує імъ колись красну будучину; будучи прихильникомъ справедливости и рівноуправнення, не можемъ мовчки поминути цего, що Мости-Великі, которі въ певнімъ взгляді, якъ ми вже спінули, доповняють Угнівъ и причиняютця не мало до ширшання ёго слави поміжъ нашимъ християнськимъ людомъ; такъ мало увзляднютця нашими статистиками, фелетоністами, редакторами и кореспондентами, якъ коли-бъ вони не видали жадного великого мужа, который би своїмъ перомъ за рідний свій городъ втупигись не жахався. Скільки не прочитали ми уже газетъ руськихъ: за усі города тамъ говоритця, а про нашъ ба-й-дуже. Аже-жъ Мости-Великі записали въ своїхъ хроникахъ: що въ тому а тому році одинъ изъ теперішніхъ редакторівъ руськихъ, въ лісахъ мостенськихъ готовився на велике діло, витверджуючи на память Аксакова, Лермонтова, Пушкина, Рилеева, Востокова и якъ вони тамъ усі зовутця; що тамъ заправлявся вінъ до цихъ пісень, которими пізніше такъ очаровавъ де-акихъ руськихъ літераторівъ, що одинъ изъ нихъ ажъ прозвавъ ёго соловеємъ. Такі то соловеі колись въ мостенськихъ лісахъ співали; нині въ тихъ сторонахъ объ нихъ мало що й чувати. Одинъ стрілець, таки городянинъ велико-мостенський, розказувавъ намъ, що вторікъ ёще убивъ-бувъ шпака, который, переймивши відъ звісного соловея пісню: „пустъ нарекуть меня друга изменникомъ, не смолкну я“, голосивъ її рікъ въ рікъ завзято въ ёго саду. Стрілець той, дуже шановний чоловікъ, не навидячи притьмомъ „изменниківъ“, позбавивъ жизни цего рідкого птаха, который безъ сомнінки бувъ би ціле покоління велико-мостенськихъ шпаківъ, сорокъ и т. д. виучивъ тоі величавоі пісні. Шкода, що вторікъ не заіхали въ цю сторону, а то були-бъ випросили у цёю жестокою стрільця хочъ кілля перъ изъ того широого, сирічъ „откровенного“, птаха, „сообщаючи“ изъ нихъ: одно шановний редакціі „Слова“, що-року по одному протоколянтамъ засідання галицько-руської Матиці—зъ криль; а зъ хвоста одно місто-предсідателеві Матиці, щобъ застромивъ собі за колпакъ. Сеніоратъ Ставропигийський получивъ би за кожне ухо по одному. Одно служило-бъ ёму до справоздання зъ рахунківъ фонду для запомоги біднихъ академиківъ — родомъ зъ Угнова, або зъ Карова — заразомъ же и до записовання въ реестеръ новопринятихъ питомцівъ Ставропигийського Института, розуміетця, самихъ сіромахъ угнівськихъ, и до вимазування зъ реестру всіхъ тихъ, которі на своє нещасте де-инде

родились; другимъ перомъ сеніорять писавъ би запрети для управителівъ ставропигийської друкарні и книгарні, щобъ перша не друковала а друга не продавала ані одної книжки, котора не матиме на чолі славної девизи: „Пусть нарекутъ меня друзья.“ Однимъ писали-бъ таки мостенські горожане супліки до свого редактора-соловоя, виказуючи свій родовий звязокъ зъ Угновомъ (тимъ, що вінъ, яко їхъ співгородянинъ, згодовавший „своей детскою умъ“ въ Мостахъ-Великихъ, родився, якъ хровики мостенські пишуть, тежъ въ Угнові), скільки разъ синъ або який родичъ, котрого зъ мостенськихъ городянь, загибающий зъ нужди на наукахъ ві Львові, подавати метця о принятє до Институту Ставропигийського, або о помічъ зъ фонду запомогі для біднихъ академиківъ,—щоби вінъ заступився за нихъ въ своему органі — то може-бъ коли довелось и імъ, не-угнівського роду Русинамъ, дібратись до цієї драбини, съ котрої падають ці, въ поті чола всіхъ руськихъ городівъ и сель, запрацєвані окрухи, а котрими раді-бъ вони не такъ-то свій „детскою“ умъ, якъ більше свій голодний живіть погодувати и свое грішне тіло одягти та й обути.

